

УДК 339:633.1

СУЧАСНІ ТRENДИ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ЗЕРНА CURRENT TRENDS ON THE NATIONAL GRAIN MARKET

ЛИТВИН Я.О., студент магістратури*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті розглянуто сучасний стан виробництва та експорту зерна в Україні. Визначені основні торговельні партнери України у купівлі зерна та її позиції на світовому ринку зерна. Розглянуті чинники, що впливають на ефективність виробництва та експорту зерна вітчизняними товаровиробниками. Запропоновано шляхи підвищення ефективності виробництва та експорту зерна в Україні.

Ключові слова: зернові, виробництво, експорт, торгівля, агровиробники.

The article deals with the current state of grain production and export in Ukraine. The main trading partners of Ukraine in the purchase of grain and its position in the world grain market have been identified. Factors affecting the efficiency of grain production and export by domestic producers are considered. The ways of increasing the efficiency of grain production and export in Ukraine are suggested.

Key words: grain, production, export, trade, agricultural producers.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зерно є одним із найважливіших товарів в світовій економіці, адже формує продовольчу безпеку країн світу. З часів набуття незалежності Україна була експортером зернових. Значним фактором розвитку аграрного виробництва в Україні є природний потенціал: великі площі родючих земель, сприятливі кліматичні умови, значний трудовий потенціал. Безпосередньо зернове виробництво є основою аграрної економіки України, а нарощення обсягів виробництва дозволили стати одним з провідних експортерів на світовому ринку. Структурні зміни, що відбуваються в аграрному секторі, та на вітчизняному ринку зерна зокрема, потребують постійного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання розвитку виробництва та торгівлі зерном присвячені праці таких вітчизняних науковців як Голомша Н.Є., Кваша С.М., Ільчук М.М., Шпичак О.М., Шпикуляк О.Г. та інші. Проте питання розвитку виробництва зерна, функціонування ринку зерна в Україні потребують подальшого дослідження, наукового і методичного обґрунтування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення сучасних тенденцій розвитку виробництва та експорту зерна в Україні, чинників, що визначають можливості розвитку експортного потенціалу України на світовому ринку зерна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посівні площі під зерновими становлять більше половини загальної посівної площі сільськогосподарських культур з показником протягом 2014-2018 років понад 14,4 млн га. У господарствах населення на зернові припадає близько 4,1 млн га, у фермерських господарствах – до 2,4 млн га, великих сільськогосподарських підприємствах – 8,2 млн га. Якщо аналізувати обсяги валового збору, то на господарства населення приходить 20 % виробництва зерна, на фермерські господарства – 12-13 %, сільськогосподарські підприємства – 80 %. Відповідно, основними виробниками зернових є великі підприємства. Основними зерновими культурами, що вирощуються вітчизняними аграріями є пшениця, кукурудза та ячмінь. Значні обсяги зерна цих культур ідуть на експорт. Так, у 2017 році було вироблено 61,9 млн тон зерна, а експортовано 42,5 млн тон. Обсяги виробництва порівняно з 2000 роком збільшились у 2,5 рази. Це відбулось за рахунок збільшення урожайності (урожайність пшениці порівняно з 2000 роком збільшилась на 66,6 %, кукурудзи – майже вдвічі, ячменю – на 37,5 %). Відбулося розширення ареалу деяких зернових культур завдяки розвитку селекції та впровадженню нових технологій. Обсяги експорту зерна порівняно з 2000 роком збільшились майже у 32 рази, а порівняно з 2010 роком – майже у три рази (табл. 1).

* Науковий керівник – Бабан Т.О. к.е.н., доцент

Баланс зерна у 2000, 2005, 2010, 2013-2017 рр., млн тонн

Показники	Роки							
	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Виробництво	24,46	38,02	39,27	63,05	63,86	60,13	66,09	61,92
Зміна запасів на кінець року	1,33	-0,31	-2,05	6,93	2,98	-3,2	2,13	-1,46
Імпорт	1,01	0,23	0,17	0,24	0,26	0,19	0,24	0,25
Усього ресурсів	24,14	38,56	41,5	56,36	61,14	63,52	64,2	63,64
Експорт	1,33	12,65	14,24	27,84	33,42	38,34	41,45	42,5
Витрачено на корм	11,06	13,82	14,79	16,18	15,68	14,19	12,28	11,01
Витрачено на сівбу	3,59	3,29	3,22	2,89	2,88	2,59	2,33	2,12
Втрати	0,31	0,37	0,79	1,51	1,59	1,40	1,35	1,11
Переробка на нехарчові цілі	0,10	0,67	1,65	1,37	1,28	1,09	1,04	1,25
Фонд споживання	7,75	7,75	6,81	6,58	6,22	5,90	5,75	5,65

Джерело: [2]

Як видно з даних таблиці 1, на експорт було направлено 68,6 % всього виробленого зерна. Необхідно також зазначити, що в структурі експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції зернові залишаються на першому місці – в 2017 році на них приходилось 36,6 %. Відповідно, експорт зернових забезпечує значний приплив валютної виручки до країни.

Основним передумовами розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств, зокрема аграрних, є лібералізація торгівлі та вступ України до СОТ, відміна державної монополії на зовнішню торгівлю. Із набуттям членства у СОТ Україна отримала більший доступ до ринків сільськогосподарських товарів і продовольства інших країн, для захисту торговельних інтересів вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках та залучення іноземних інвестицій для розвитку вітчизняного агропромислового комплексу.

Україна входить до п'ятірки найбільших експортерів зернових з ринковою часткою 12 %. Основними конкурентами України на світовому ринку зерна виступають США, країни ЄС, Бразилія та Аргентина. Найбільшими покупцями українського зерна є країни Азії, Африки і Європи, серед яких найбільшими імпортерами є Єгипет, Китай, Іспанія та Саудівська Аравія.

Міжнародна економічна інтеграція, зокрема створення зон вільної торгівлі, активізували процеси входження українських товаровиробників у світові та регіональні ринки, ринки зерна зокрема. Так, створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2014 році, в рамках якої були знижені митні ставки на торгівлю зерном та збільшені розміри безмитних квот, дало можливість вітчизняним експортерам збільшити обсяги торгівлі зерном до ЄС. Наприклад, тарифна квота по пшениці буде збільшена з 950 тис тонн на рік в 2016 році до 1000 тис тонн в 2022 році, по ячменю – з 250 тис тонн в 2016 році до 350 тис тонн в 2022 році, по кукурудзі – з 400 тис тонн в 2016 році до 650 тис тонн в 2022 році.

Зернові є однією з важливих експортних товарів у загальній структурі аграрного експорту України до ЄС. Так, у 2017 році на них приходилось 29,4 %. На другому місці жири та олії з часткою у 25,4 %. Основним імпортером вітчизняних зернових на ринку ЄС є Іспанія.

Крім ЄС Україна має чинні угоди про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ з 2012 року (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), Грузією з 1996 року, Македонією з 2001 року, Чорногорією з 2013 року, країнами СНД з 2012 року (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), з Канадою з 2016 року, з Ізраїлем з 2017 року. Тривають перемовини про укладання угод про вільну торгівлю з Туреччиною, В'єтнамом та Сербією. Тарифна лібералізація є більш суттєвою порівняно з аналогічними зобов'язаннями зовнішньоторговельних партнерів в рамках СОТ, дає можливість більш ефективно розвивати зовнішньоторговельні зв'язки.

Ключовими факторами успіху при становленні України як провідного світового постачальника зернових є багаті природні ресурси, родючі землі та сприятливий клімат, що дають можливість отримувати значні урожаї всіх видів зернових; вигідне географічне розташування для експорту продукції зернового виробництва, наявність виходу на морські шляхи, що дає можливість виходу на ринки Близького Сходу та Північної Африки; невисокі ціни на зерно вітчизняних виробників, які утворились внаслідок низької орендної плати за

землю та низького рівня заробітної плати в країні, та є основною конкурентною перевагою українського збіжжя на світовому ринку.

На зростання українського експорту зернових також впливає зростання попиту на зернові в світі, що пов'язано із зростанням чисельності населення, покращенням рівня життя в деяких країнах, зміною кліматичних умов у світі.

Провідну роль у завоюванні зовнішнього ринку зернових відіграли вітчизняні агрохолдинги, які мають можливість акумулювати значні обсяги ресурсів (земельні, технічні, фінансові, кадрові) та значні капітали для більш ефективного розвитку сільськогосподарської галузі. Вони мають більш розвинену інфраструктуру для зберігання та транспортування зерна, більш високопродуктивну техніку та сучасні технології (врожайність зернових культур в великих підприємствах традиційно на 25-30% вище середнього показника). Агрохолдинги є основними експортерами українського зерна.

Але існують і перешкоди для подальшого зростання обсягів виробництва та експорту вітчизняного зерна. Основним проблемним питанням для збільшення обсягів експорту зернових залишається логістична інфраструктура (недостатність емпортерів для зберігання зерна (елеваторів, складів); неможливість проконтролювати якість зерна в процесі зберігання через слабку забезпеченість елеваторів лабораторіями якості; затримання вантажів через нестачу та поганий технічний стан залізничних вагонів; висока вартість транспортних послуг; невисокий потенціал портових потужностей тощо). Суттєвою проблемою при експорті зернових культур є якість продукції. Так, більше половини вітчизняної пшениці, більше 90 % ячменю – це фураж.

Проблемним питанням є також державне регулювання, економічна і політична нестабільність в країні. Для розвитку вітчизняного аграрного бізнесу необхідні державна підтримка, ефективна грошово-кредитна політика, сприятливе податкове та митне регулювання.

Висновки. Експорт зернових виступає важливим джерелом формування доходів сільськогосподарських підприємств України. Наявність конкурентних переваг дозволяє Україні займати важливе місце серед найбільших світових експортерів зерна. Але наявність стримуючих факторів для зернового експорту викликає пошук шляхів підвищення ефективності виробництва та експорту зерна. Впровадження інтенсивних технологій вирощування зернових, що буде сприяти підвищенню урожайності, повинна сприяти підвищенню ефективності виробництва. Державна підтримка будівництва інфраструктури для зберігання зерна повинна сприяти підвищенню ефективності збуту. Розвиток логістичної інфраструктури забезпечить підвищення ефективності не лише діяльності агровиробників, але і забезпечить створення нових робочих місць для молодих спеціалістів.

Література.

1. **Бабан Т.О.** Конкурентні переваги українського зерна при формуванні експортного потенціалу. *Вісник ХНТУСГ: Економічні науки*. Харків : ХНТУСГ, 2018. Вип. 191. С. 131-141.
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2017 р.: Статистичний збірник / відп. за вип. О.М. Прокопенко. Київ : Держстат, 2018. С. 59.
3. **Грідін О.В.** Стан та найближчі перспективи розвитку зернопродуктового підкомплексу Харківського регіону. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. Харків: ХНТУСГ. 2008. Вип. 70. С. 64-69.
4. **Грідін О.В.** Значення зернопродуктового підкомплексу в дотриманні продовольчої безпеки України. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. Харків: ХНТУСГ. 2015. Вип. 161. С. 136-144.
3. **Діброва А.Д., Діброва Л.В., Крилов Я.О., Діброва М.А.** Стратегічні орієнтири розвитку ринку зерна та механізму його регулювання. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 26 – 35.
4. **Ільчук М.М., Коновал І.А., Барановська О.Д., Євтушенко В.Д.** Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 29-38.
5. **Чорний В.М.** Торговельна позиція українських підприємств на світовому ринку зерна. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5450>

